શ્રાવણ વદ ૧૨, શુક્રવાર તા. ૧૯-૮-૧૯૬૦
ઋષભજિન સ્તોત્ર ગાથા-૧, પ્રવચન-૧

આ ઋષભદેવ ભગવાનનું સ્તોત્ર એટલે ભક્તિ છે. ધર્મી જીવને ધર્મ એટલે આ આત્માનો જે જ્ઞાન અને આનંદ એનો સ્વભાવ છે, સવારે ચાલે છે કે શક્તિનો એ ભંડાર છે આત્મા, અનંત અનંત સંખ્યાએ શક્તિઓ (રહેલી છે). અનાદિઅનંત આત્મામાં શક્તિ રહે એ તો કાળ છે. પણ આ આત્મતત્ત્વમાં આ પરમાણુ, દેહથી જુદું તત્ત્વ છે અને એના વર્તમાન દશામાં પુણ્ય અને પાપના ભાવો શુભાશુભ થાય એની કૃત્રિમતાથી, અકૃત્રિમ ચૈતન્યનિધાન, અનંત ગુણની ખાણ એવો શક્તિવંત આત્મા, એની જેને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને ભાન થાય એને ધર્મી કહેવાય છે. એ ધર્મીને ધર્માત્મા, પરમાત્મા ઉપર ભક્તિનો શુભભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

શાસ્ત્રમાં તો એમ કહે છે કે મુક્તિ એ સર્વજ્ઞની કૃપાનું ફળ છે. શું કીધું? મુક્તિ સર્વજ્ઞની કૃપાનું ફળ છે. ભગવાન એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં જેનો જ્ઞાન નિધિ સ્વભાવ સત્યપણે પૂર્ણ જે અંતર સત્‌પણે છે, ભર્યો છે એવી જેને વિકાસદશા જેની વર્તમાન અવસ્થામાં થઈ ગઈ એવા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, એની જે વાણી આવી, એ વાણીનું નિમિત્ત અને આત્મા પોતાના

ચૈતન્ય સ્વભાવને જાણે એથી જાણે ભગવાનની આજ્ઞા અને કૃપાનું ફળ જાણે મને મુક્તિ મળી. કહો, વજુભાઈ! નિમિત્તથી કાંઈ થાય નહિ, પરથી કાંઈ થાય નહિ ને વળી આ (આમ કહે). એનો અર્થ એ છે ખરેખર તો કે ચૈતન્યનિધાન, અનંત ગુણનો પ્રભુ ધરનાર પ્રભુત્વ શક્તિનો પિંડ આત્મા છે. એની જેને દૃષ્ટિ, સ્થિરતા થઈને વ્યક્તતા પૂર્ણતા થઈ, એક આ આત્માને આદર્શ તરીકે, અરીસા તરીકે કે જેવું એનું સ્વરૂપ છે એવું મારું છે, એમ અંતરમાં જેણે આત્માના સ્વભાવની શુદ્ધતાની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને રમણતા દ્વારા પૂર્ણતા જેણે પ્રાપ્ત કરી એવા પરમાત્મા પ્રત્યે ધર્માત્માને ભક્તિ થયા વિના રહેતી નથી. અને એ એમ જ કહે, પ્રભુ! હું મુક્ત થયો અથવા મને આત્માનું ભાન થયું એ આપની કૃપાનું ફળ છે. કેમ કે પરંપરાએ આપને અમારા બધા જીવો ઉપર વાત્સલ્ય વર્તે (છે). ભાઈ! એમાં છે ને?

હે નાથ! સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અરિહંત દેવ પ્રભુ એ તો વીતરાગ છે. અનંત અનંત જેની શક્તિનું, સ્વભાવનું સત્ત્વ છે તેની વ્યક્તતા-પ્રગટતા થઈ છે. તેને કહે છે કે પ્રભુ! આપ તો અમારા પ્રત્યે વાત્સલ્ય-પ્રેમ કરનારા છો. લ્યો! ભગવાન વાત્સલ્ય કરતા હશે? અકષાય કરુણા એને છે. અકષાય કરુણા. પૂર્વે વિકલ્પ રાગ હતો કે હું પૂર્ણ આત્મ સ્વભાવને પામું. એવો જ્યારે વિકલ્પ તૂટીને પૂર્ણતા થઈ ત્યારે જાણે જગતની કરુણા માટે, એની વાણી વરસતી હોય એમ ભક્તો પોતાના આત્માના સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને ઉલ્લાસમાં એમ કહે છે કે પ્રભુ! આ અમે ધર્મ પામ્યા એ આપની કૃપા અને કરુણાનું ફળ છે. સમજાય છે કાંઈ? ઈશ્વરચંદજી! ભારે ભાઈ!

એ અકષાય કરુણા એટલે? આમ જ્યારે આત્માનું ભાન થયું પછી વિકલ્પ તો રાગ રહ્યો એથી પૂર્ણ થાઉં એમ થયું અને જગતના પ્રાણી આ આત્માના આ સ્વભાવની નિધિરૂપ ચૈતન્ય ચમત્કાર ભગવાન, એને એ સમજે, ઓળખે અને પામે. એમ એ ભગવાન સર્વજ્ઞ થવા પહેલા પણ એમને એવો રાગ હતો. રાગ ટળ્યા પછી પણ અકષાય કરુણા એમ રહી છે એમ આચાર્યોએ વીતરાગી કરુણાને આપ પ્રભુ અમારા ઉપર પ્રેમ ધરાવો છો (એમ કહ્યું છે). પ્રેમ તો પોતે કરે છે ત્યાં. સમજાય છે?

મહાપ્રભુ મહાપ્રભુ. મહાપ્રભુ એટલે? કે જેની શક્તિમાં તો પ્રભુતા પૂર્ણ હતી, બધાને છે, પણ જેની દશામાં મહાપ્રભુતા પ્રગટ થઈ ગઈ. એને કહે (છે), પ્રભુ! આપની કૃપાએ અમને આ ધર્મ સમજાય છે, હોં! ઈશ્વરચંદજી! કૃપા કેવી આ? બીજા ઈશ્વર જેમ બીજાનું કાંઈક કરતા હશે? પોતાનો પ્રેમ છે ને ભગવાન પ્રત્યે? આહાહા..! હે નાથ! આપની આ નિધિ પ્રગટી આપને! અને અમે તો આપના દાસાનુદાસ સેવક છીએ. આપના ચરણરજ સેવક છીએ. પ્રભુ! અમને તો એમ લાગે છે કે અમારા પ્રત્યે આપને વાત્સલ્ય પ્રેમ વર્તે છે. સમજાણું કાંઈ? એવો ભાવ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અરિહંતદેવ અને સિદ્ધ ભગવાનને જે જાણે, ઓળખે એને આવા પરમાત્મા પ્રત્યે ઉલ્લાસ, ભક્તિ, પૂજા, વંદન, સ્તુતિ, સ્તવન, સ્મરણ

એવો ભાવ શુભ આવ્યા વિના રહે નહિ. છે એ શુભરાગ પુણ્યબંધનનું કારણ, પણ પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ પોતાને ન હોય ત્યારે એ ભાવ ભક્તિનો ઉલ્લાસ આવે.

અરે..! તને ભગવાનની ભક્તિ નથી ઉલ્લસતી? કહે છે ને? 'નિયમસાર'. 'પદ્મપ્રભમલધારી' મુનિ. અરે..! તને ભગવાન સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ (પ્રત્યે ભક્તિ નથી આવતી?). એનો અર્થ એ છે કે આમ રાગ-દ્વેષ, નિમિત્ત અને અલ્પજ્ઞની રુચિ તૂટીને અને આ આત્મા સ્વભાવની મૂર્તિ છે એવી પ્રતીત અને સમ્યગ્દર્શન જો તને થયું અને ભાન (થઈને) જો આત્માની ભક્તિ તને થઈ તો ભગવાનની ભક્તિ તને આવ્યા વિના રહે નહિ. અને ભગવાનની ભક્તિ તને ન આવે તો સંસારના મોટા મગરમચ્છના મુખમાં તું પડ્યો છો. ભવ દરિયે ચોર્યાશીના અવતારમાં (તું પડ્યો છો). જેણે ભવ તોડ્યા, ભગવાને તોડ્યા અને ભવ તોડવાની વાતું કરી. જેણે ભવ એટલે રાગ અને દ્વેષ અને રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપ મારા એવું જે અજ્ઞાન, એ અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષ ટાળીને જેણે જ્ઞાન અને વીતરાગતા પ્રગટ કરી, એવા પરમાત્માની જો ભક્તિ તને ન હોય. એમણે તો ભવ ટાળ્યા અને ભવ ટાળવાની વાત કરુણાથી અકષાય હૃદયથી કહી રહ્યા છે, તો એવા ભગવાન પ્રત્યે તને જો પ્રેમ ન આવે અને એના કરતાં બાયડી, છોકરા, શરીર, કુટુંબ, લક્ષ્મી, આબરૂ પ્રત્યે પ્રેમ અધિકપણે ત્યાં લુંટાઈ જાય તો કહે છે કે મોટો મૂઢ છો. સંસારના મધદરિયે મહા મગરમચ્છના મુખમાં પડ્યો છો.

મગરમચ્છનો સ્વભાવ જોયો છે? સાંભળ્યો છે? એ પગ પકડે એને મૂકે નહિ. એ પકડી જાણે છે. છોડી નથી જાણતો મગરમચ્છ. ભાઈ! એનો સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? મગરમચ્છ કોઈપણ બાળકને, ઓલાને પડ્યું હોય ને પકડ્યો પગ, પછી ખલાસ! એ તો દરિયામાં મધ્યમાં ખેંચીને લઈ ગયે છૂટકો છે. મધ્યમાં લઈ જઈને પછી ખાય. પકડતા એને આવડે છે. છોડતાં નથી આવડતું. એમ અનાદિનો અજ્ઞાની આ સ્વભાવ ચૈતન્યજ્યોત જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે. જગતનો સાક્ષી દીવો છે. એવી તને રુચિ જો થાય તો સર્વજ્ઞ પરમાત્મા પ્રત્યે ભક્તિનો રાગ આવ્યા વિના રહે નહિ. નહિતર મગરમચ્છે પકડ્યો અજ્ઞાનથી પકડાઈ ગયો છો. એ પકડાણો એ પકડાણો. અજ્ઞાનભાવમાં છૂટવાનો સ્વભાવ નથી. એ મગરમચ્છ ટાંગો પકડે, છોડતા આવડે નહિ. અજ્ઞાની પકડી રાખે આમ. આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો રાગ થાય ને, એ રાગ છે (એને) પકડતા આવડે છે અજ્ઞાનમાં, છોડતાં આવડતું નથી. સમજાય છે કાંઈ?

અહીં મુનિ છે. જંગલમાં વસનારા છઠ્ઠે-સાતમે ગુણસ્થાને ઝુલનારા 'પદ્મનંદિ' આચાર્ય છે. હજાર વર્ષ પહેલા જંગલમાં એમણે ભગવાનની સ્તુતિ કરી છે. જાણે ૠષભદેવ ભગવાન સામે બિરાજતા હોય અને ભક્ત જાણે એને કાંડુ પકડીને (કહે છે), ઊભા રહો પ્રભુ! ઓહોહો..! 'સંમતભદ્ર'માં આવે છે એ. અહીં ૠષભદેવની સ્તુતિ જંગલમાં રચી છે. ધર્મીને ધર્મ કર્તવ્ય આત્માનું ભાન થયું તેમાં તેને આવી ભક્તિનો ભાવ હોય એ જણાવવા આ સ્તુતિ અને ભક્તિનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું.

'જય' પહેલો શબ્દ પડ્યો છે. પહેલો શ્લોક.

जय उसह णाहिणंदण तिहुवणिलएक्कदीव तित्थयर।
जय सयलजीववच्छल णिम्मलगुणरयणणिहि णाह।।१।।

'શ્રીમાન! નાભિ રાજાના પુત્ર,...' હવે નામથી ઓળખાવે છે. કુળથી ઓળખાવે છે પહેલું. પછી એની જાતથી (ઓળખાવશે). પ્રભુ! આ અનાદિ મુક્ત નહોતા એમ જણાવવું છે. પ્રભુનો આત્મા કે કોઈ આત્મા, તીર્થંકરો થયા એ અનાદિ મુક્ત નહોતા. એ પૂર્વે આત્મજ્ઞાન પામ્યા પછી તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું અને પછી કોઈ કુળમાં તેનો જન્મ થયો છે. એવા પરમાત્મા તેના માતા-પિતાથી તેને ઓળખાવે છે. એ કાંઈ પરમાત્મા (અનાદિથી મુક્ત નથી). કેટલાક કહે કે અનાદિ મુક્ત છે. ના. એવા એવા તીર્થંકરને તીર્થંકર કહેવાય નહિ.

તીર્થંકર અને જે જગતના તીર્થના પ્રવર્તન કરનારા કોઈ કુળમાં જન્મે છે. શરીરપણે. નિશ્ચયથી તો પોતાની પર્યાયમાં જન્મે છે. પણ બહાર એ બતાવે છે કે આ જે તીર્થંકરની સ્તુતિ કરું છું એ અનાદિનો એ આત્મા છે પણ એની દશા અનાદિની નહોતી. દશા થઈ જ્યારે સર્વજ્ઞપદની એ કાળે એના માતા-પિતા કોણ હતા એ બતાવીને ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે.

'શ્રીમાન! નાભિ રાજાના પુત્ર,...' ભગવાન તો પુત્ર હોય નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ? ઓળખાવે છે કે ઋષભદેવનો આત્મા કાંઈ બાકી રાગ રહી ગયો હતો, પુણ્યબંધન થયું તો એ નાભિરાજાના કુળમાં અવતર્યા. એટલે નાભિ રાજાની સ્ત્રી એવા મરુદેવી માતા એના કૂખમાં (અવતર્યા). એમ કરીને એનું અસ્તિત્વ ક્યાં હતું, ક્યાંથી આવ્યા, એના માતા-પિતા એ છે, અદ્ધરથી લખિતંગ નથી. સમજાય છે કાંઈ? એ તીર્થંકર નાભિરાજાના પુત્ર એક વાત કહી. હવે એ તો નિમિત્તથી પિતાની વાતથી એને ઓળખાવ્યા.

હવે 'પ્રવચનસાર'માં પહેલું ચાલ્યું છે કે હું ભક્તિ કરનાર, વંદન કરનાર કોણ? અને કોને વંદન કરું છું? પહેલું આવે છે ને? હું, 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે કે હું ભગવાનને વંદન કરું છું. હું કોણ અને જેને વંદન કરું છું એ કોણ, બેયનું મને ભાન છે. સમજાય છે? એ ભગવાનને વાસ્તવિક વંદન અને સ્તુતિ અને ભક્તિ કરી શકે. આમ ને આમ આંધળી દોડે અનાદિકાળથી કોણ અરિહંત છે (એનું સ્વરૂપ ઓળખ્યા વિના) ણમો અરિહંતાણં (કરે છે). ક્યાં ગયા કેવલચંદભાઈ? સમજાણું? ન્યાં જોડે બેઠા છે. ણમો અરિહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં. કોને ખબર કે અરિહંત કેવા હશે. એ તો એક ત્યાં ભગવાન છે. ત્રણ કાળનું જાણે છે, આવા છે. પણ શું છે? ત્રણ કાળનું જાણે એવી શક્તિ શું, એની પ્રગટ દશા શું અને તું એને વંદન કરનાર કઈ સ્થિતિમાં ઊભો છો અને કઈ સ્થિતિમાં વંદન જેને કરે છો તેની કઈ સ્થિતિ છે? એના વાસ્તવિક જ્ઞાન વિના એની શ્રદ્ધા પણ સાચી નથી અને એની ભગવાન પ્રત્યે ભક્તિ પણ સાચી નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? એથી પહેલી વાત (કરતાં) એના પિતાના નામથી ઓળખાવ્યા. હજી અવતારમાં અહીં આવ્યા છે. ત્યારે સર્વજ્ઞ થઈને આવ્યા નથી

પણ એ ભવમાં સર્વજ્ઞ થવાના છે.

'**તથા ઉર્ધ્વલોક, મધ્યલોક, અધોલોકરૂપી ઘરના દીપક...**' છે. કેવા છે પ્રભુ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા? 'કુંદકુંદાચાર્યે' એ કહ્યું, હું વંદન કરનાર કોણ? પ્રભુ! વંદન કરનાર હું આત્મા. જ્ઞાન-દર્શન સ્વભાવથી ભરેલો હું. એ હું. પુણ્ય-પાપના રાગ ઉઠે એ હું નહિ. હું એક જ્ઞાન-દર્શનના સ્વભાવથી ભરેલો પદાર્થ એ હું. આપ કેવા છો? ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જેણે એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં પૂર્ણ જાણ્યા. એવા સર્વજ્ઞપદને હું આ નમસ્કાર કરું છું. કહો, સમજાણું આમાં કાંઈ? કહે છે, ત્રણ લોકના દીપક છો. આ તો ત્રણ લોકનો દીવો છે. સર્વજ્ઞપદ અંદર પ્રગટ્યું, ત્રણ લોકને જણાવનાર દીવો છે. ઉર્ધ્વલોકમાં શું, મધ્યલોકમાં શું અને અધોલોકમાં શું, એ ત્રણ લોકના દીપક. અહીં તો ત્રણની વાત કરી. લોકાલોકના દીપક છે.

ચૈતન્ય દીવો પ્રભુ આપને એવો પગટ્યો છે, એવા અજવાળા પ્રગટ્યા છે. પ્રગટ્યા છે એનો અર્થ? કે આપની અંદર જ્ઞાન કળી અંદર જે હતી, જ્ઞાનકળી-સ્વભાવ એમાં એકાગ્ર થઈને જે કેવળજ્ઞાન ખીલ્યું છે, કેવળજ્ઞાન ખીલ્યું છે. જુઓ! આ ભાન ક્યાંથી થયું? ક્યાંથી આવ્યું? એવા ભાનસહિત ભગવાનને વંદન કરે છે. આહાહા..! કોણ જાણે આંધળી દોડે.. ભગવાનજીભાઈ! રૂપિયા આપો કે ભાઈ! મંદિર કરો. .. પછી? એ ભગવાન કોણ છે પણ અંદર જેને તું બિરાજમાન કરે છે? તું એને પધરાવે છે કઈ રીતે છે? અને એના મૂળ ભાવ નિક્ષેપ સ્વરૂપ છે ઈ શું છે? ખબર ન મળે. ભાવ શું ભગવાન જાણે. ભાવનિક્ષેપ શું, બધું આ ભગવાન. આ ભગવાન જાણે તારી (દેશે), મૂર્તિ તારી દેશે અને મૂર્તિ તને કલ્યાણ કરી દેશે.

ભાઈ! એ તો શુભભાવ આવે ત્યારે તેને નિક્ષેપ વ્યવહાર લાગુ પડે છે. પણ કોને? જેને એના સર્વજ્ઞ પદના પ્રાપ્તની પ્રભુતાની જેને ખબર છે. પ્રભુ! આપ તો ત્રણ લોકના દીવા છો. કર્તા નહિ. એટલે એમ ઠરાવ્યું. કોઈ એમ કહે કે ભગવાન આ જગતના કર્તા છે કે કાંઈ આપે છે કે કાંઈક દે છે કે કાંઈક લે છે. એવા પ્રભુ હોઈ શકે નહિ. એને પ્રભુ કહેવાય નહિ. એ તો ત્રણ લોકના પ્રકાશક છે-જાણનાર છે. શું છે હું અને શું છે તે, તેનું સર્વજ્ઞપદે જ્ઞાન થયું છે. એવું પદ જેના દૃષ્ટિમાં, શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં આવ્યું છે એ સર્વજ્ઞ ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે. કહો, સમજાયું? ઈશ્વરચંદજી! આ ઈશ્વરને ઓળખાવે છે.

'**ઊર્ધ્વલોક-મધ્યલોક-અધોલોકરૂપ જે ઘર...**' પાછું આ ઘર. જગતનું ઘર હોય છે ને. ઘરમાં એક દીવો હોય તો આમ પ્રકાશ આપે. આ ત્રણ લોકનો દીવો. ત્રણ લોકનું ઘર. એમાં એક દીવો પ્રભુ! આખું ચૈતન્ય કેવળજ્ઞાન પ્રકાશ્યું છે, એ સર્વજ્ઞની અમને પ્રતીત થઈ છે. આપ સર્વજ્ઞ છો એમ અમને ભરોસો આવ્યો છે. કેમ? કે એ સર્વજ્ઞપદ આપે અંતરના સ્વભાવમાંથી ખીલવીને પ્રગટ કર્યું છે. અમે પણ અમારા ચૈતન્યના એક સમયના સામર્થ્યના

સ્વભાવની પ્રતીત, રુચિ અમે કરી છે. અને અમે સર્વજ્ઞપદને શક્તિ રૂપે પ્રતીત કરી છે. આપને વ્યક્તતારૂપે પ્રગટ્યું છે. હે પ્રભુ! આપ તો ત્રણ લોકના દીવા છો. એનો અર્થ કર્યો આ હું પણ ત્રણ લોકનો જાણનાર અને દેખનાર છું. સમજાય છે કાંઈ? પૂર્ણચંદજી! શું છે?

આ તો કહે, લ્યો! ભગવાનની પૂજા-ભક્તિ .. આપણે આટલી બધી ચર્ચાઓ અને તત્ત્વની વાત અને ઉપાદાનથી કામ થાય, નિશ્ચયથી કામ થાય, વ્યવહાર તો રાગ આવે એ બંધનું કારણ (છે). આવી ચર્ચાઓ આપણા પરંપરા મા-બાપોને ખબર નહોતી. આપણા મા-બાપ ને બધા.. કેવળચંદભાઈ! તમારા બાપને હતી ખબર આ? આ બધી વાતુંની? કાંઈ સાંભળ્યું નહોતું ત્યાં. એક જણે પ્રશ્ન કર્યો. ભાઈ! અમારા બાપને તો આવી કાંઈ ખબર નહોતી. ઉપાદાન શું ને નિમિત્ત શું ને નિશ્ચય શું અને વ્યવહાર શું? ત્યારે એ બધા પૂજા-ભક્તિ કરતા એને ધર્મ થાતો હશે કે નહિ? ભગવાનજીભાઈ! આ પ્રશ્ન કર્યો. અરે..! ભગવાન!

એમ કે આવી બધી ચર્ચાઓ જે અત્યારે ચાલે છે તત્ત્વની, એ તત્ત્વની ચર્ચાની તો ગંધ પણ નહોતી આપણા મા-બાપ ને કુટુંબ પાસે. તો એ લોકો પૂજા-ભક્તિ કરતા તો ધર્મ છે કે નહિ? કહે હા. ઓલો કહે ધર્મ છે. કેમ? ભગવાનને માને છે ને, ભગવાનની પૂજા કરે છે. અરે..! માનતો નથી, સાંભળને હવે. પૂજા-ભક્તિ કરતા હતા અમારા બાપ. અને આમ જાત્રા કાઢતા હતા ને બબ્બે લાખ-પાંચ લાખ ખર્ચતા હતા. એ લોકોને કાંઈ ધર્મ થાતો હશે કે નહિ? એ કુંવરચંદજી! પ્રશ્ન કર્યો એક ફેરી. પછી એક પંડિતે જવાબ આપ્યો એને. એને પણ ધર્મ થાશે. ભગવાન માનતા હતા ને, આ ભગવાન છે. અને પૂજામાં ભાવ થાતો હતો ને. ભાવ છે ને એ ભાવ, માટે એને ધર્મ થાતો હતો. અરે..! ભગવાન! એ ધર્મની ખબર પણ નથી ત્યાં ધર્મ ક્યાંથી થતા હતા? ધૂળમાં? ત્યાં દેરાસરમાં જઈને ટોકરા વગાડે કે આ કરે કે પૂજા કરે. ધર્મ ક્યાં હતો? ધર્મ...

આમ કહે છે, પ્રભુ! આપ ત્રણ લોકના દીવા છો. જુઓ! આ ગુણથી વર્ણન (કરે છે). પહેલું પિતાથી વર્ણન કર્યું હતું. સાથે ને સાથે નાખે છે. પ્રભુ! આપ ત્રણ લોકના દીવા છો. એટલે? ત્રણ કાળમાં જેટલા પદાર્થો છે તે બધાના આપ તો જાણનાર-દેખનાર છો. જાણનાર-દેખનાર સિવાય આપે કોઈનું કાંઈ કર્યું નથી. પાછું કહેશે વાત્સલ્ય હજી, હોં પાછા. જુઓ! આ ઓળખાણ સર્વજ્ઞ અને એની સાથે આત્માની પીછાણ. એ પીછાણવાળો ભગવાનને આમ ઉભા રાખીને (કહે છે), ભગવાન! ઊભા રહો, અમે પણ ઊભા છીએ. વજુભાઈ! અમારો આત્મા જ્ઞાન નિધિ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે. અમે તો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છીએ. આ રાગ ભક્તિનો આવે એનો (હું) કર્તા નથી પણ આવે છે. આવે છે. છતાં એ રાગ ધર્મ નથી અને એ આવ્યા વિના રહેતો નથી. ઉપકારીના ઉપકારને માટે એ ભાવ આવ્યા વિના રહેતો નથી. છતાં અમે કહીએ છીએ કે પ્રભુ! આપે તો પૂર્ણ પ્રગટ કર્યું એ તો ત્રણ લોકના દીવા ત્રણ લોકને પ્રકાશ્યા છે. ત્રણ લોકમાંથી કોઈ પરમાણુ, કોઈ જીવને આપે બનાવ્યો

(નથી). બનાવ્યો છે? સ્તુતિમાં આવે છે પૂજામાં. પ્રભુ! આ જગતના ઈશ તો એને કહેવાય કે કાંઈક જીવો બનાવે જગતના. અને આ તમે પ્રગટ્યા પછી તો જગતના જીવોનો સંહાર થઈને મુક્તિમાં જાય છે. તમે તો ઘટાડી દ્યો છો. શું કીધું? ભગવાનજીભાઈ! શું કહ્યું?

જગદીશ કોને કહેવાય? જગદીશ કોને કહેવાય? કે જગતના જીવોને બનાવે, રચે, વધારો કરે. પ્રભુ! તમે જગદીશ આ તે કઈ જાતના? ત્રણ કાળનું જ્ઞાન આપે કર્યું અને આપે જે વાણી સમજાવી, એથી જગતના જીવોની સંખ્યા ઘટી અને મુક્તિને પામે છે. ત્યારે ઓલા લોકો કહે, જગત ઈશ એને કહેવાય કે જગતમાં જીવો ઘટે તો એને બનાવે નવા. કહે છે, ના, ના. એ જગતનો ઈશ કહેવાય નહિ.

જગતનો ઈશ એને કહીએ કે જેના જ્ઞાનમાં સ્વપરપ્રકાશક ત્રણ કાળ ત્રણ લોક જણાણા એવો જેણે ઉપદેશ કર્યો કે તું આત્મા પણ ચિદાનંદ સ્વરૂપ છો. જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ તું છો. એ રાગ-વિકલ્પ આવે એ તારું સ્વરૂપ નથી. અમે પૂર્ણ થયા ત્યારે પ્રકાશનારા છીએ. તો અધૂરામાં પણ પ્રકાશક શક્તિના ભાન વિના અમારા પૂર્ણ પ્રકાશની પ્રતીત અને ભક્તિ તને સાચી હોઈ શકે નહિ. મોહનભાઈ! બરાબર હશે? ઓલો કહે કે હા, એમાં ધર્મ થાય. અરે..! ભાનેય ક્યાં હતું, ધર્મ ધૂળેય થાય નહિ ત્યાં. આમ કહે છે. પ્રભુ! ત્રણ લોકના દીવા. જ્યાં હોય ત્યાં આપ તો પ્રકાશી રહ્યા છો. કોઈ અધોમાં નારકીને બનાવ્યા, ઊર્ધ્વમાં સ્વર્ગને બનાવ્યા, મધ્યમાં મનુષ્ય અને તિર્યંચને બનાવ્યા કે એને સહાય કરી ને એને માટે અવતાર ધર્યો, એવા ભગવાન હોઈ શકે નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન પરમાત્મા ત્રણ લોકના દીવા. અને **'ધર્મતીર્થની પ્રવૃત્તિ કરનારા...'** **'तित्थयर'** છે ને? **'तित्थयर'** આપ તો ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરનારા. ઓહોહો..! ધર્મતીર્થની પ્રવૃત્તિ. નિમિત્ત રૂપે. એવું સર્વજ્ઞપદ પ્રભુ આપનું પ્રગટ્યું છે ને. એ વાણી નીકળીને. એ આપે તો પરપદાર્થના કર્તા-હર્તા વિનાનો આત્માને ખોલ્યો અને પ્રકાશ્યો, એવું આપે કહ્યું. કોઈ ચીજનો આત્મા અનાદિઅનંત કોઈ પદાર્થ, એની કોઈ દશાનો આત્મા કર્તા-હર્તા છે નહિ. એમ આપે ત્રણ લોકના પ્રકાશકપણે પ્રકાશ કર્યો અને જગતને એ કહ્યું, ધર્મતીર્થની પ્રવૃત્તિ. એટલે જ્ઞાતા ચિદાનંદ જ્ઞાનમૂર્તિ છે. એને જાણવો-દેખવો એ જ તમારું સ્વરૂપ છે. અધૂરી દશા હોય તો ભક્તિનો ભાવ આદિ નમસ્કાર સ્મરણ જાપ આવ્યા વિના રહે નહિ. પણ એ પુણ્યબંધનનું કારણ છે. ઓહોહો..! જુઓને! અત્યારે આ ચાલે છે ને ઘણા? વર્ષીતપ ને જપ ને તપ ને બધા જાણે ધર્મ છે. ધૂળમાંય ધર્મ નથી. અજ્ઞાનીએ એમાં ધર્મ મનાવ્યો અને માની રહ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? કેમ હશે આમાં? ભગવાનજીભાઈ! આ બધા સુકાતા હશે મફતના?

અરે..! પ્રભુ! ભાઈ! અનંતકાળની ચીજ... અહીં તો ત્રણ લોકના દીપકને એવી પ્રવૃત્તિ બતાવી. શું બતાવી? સર્વજ્ઞપદ મારું છે અને સર્વજ્ઞપણે પ્રગટ થયા છીએ, તમે સર્વજ્ઞપણે પ્રગટ થાઓ. એનો અર્થ કે તમારા જ્ઞાનસ્વભાવ તરફ દૃષ્ટિ અને રુચિ કરો. એ ધર્મની પ્રવૃત્તિના

કરાવનારા ભગવાન નિમિત્તરૂપે કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત, ભાઈ! એવા ઝઘડા અને તોફાન. બાપુ! આવા કાળ મળ્યા, એ જીભ નહિ મળે, કાન નહિ મળે ત્યારે શું કરીશ? અને અત્યારે કાન અને જીભ છે તો એનાથી શું કરીશ? સમજાણું કાંઈ? એ તું નયથી તારા જ્ઞાનને જાણ. આ વસ્તુ ત્રિકાળ શુદ્ધ ચૈતન્ય એકસ્વરૂપ છે. એ તો પ્રકાશ દીવો જગતનો છે. ભલે રાગ હો મારી દશામાં. પણ એ રાગ પુણ્ય, દયા, દાન કે જપ-તપનો વિકલ્પ ઉઠે રાગ એ મારું મૂળ સ્વરૂપ નથી. હું પણ સર્વજ્ઞની જેમ અલ્પજ્ઞ પર્યાયમાં પણ હું જાણક દ્રષ્ટા છું એવું ભાન થયેલો ભગવાનની ભક્તિ કરી રહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? નેમિદાસભાઈ! શું હશે આ? લાખ-બે લાખના મંદિર કરે ત્યાં એમ થઈ જાય કે આપણે (ધર્મ કર્યો). કર્યા છે એણે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કાંઈ કર્યું નથી. રાગ મંદ કર્યો હોય તો પુણ્ય થાશે. એ તો એને કાળે તે સંયોગ ભજવાના જ હતા. ભગવાનજીભાઈ! હવે ભગવાનજીભાઈનો વારો આવ્યો. પહેલા નાનાલાલભાઈનો હતો, પછી નેમિદાસભાઈનો, હવે ભગવાનજીભાઈનો. કહો, સમજાણું કાંઈ? પહેલું થયું છે ને રાજકોટ, ૨૦૦૬ની સાલ. પછી ૨૦૧૦મી થઈ. ...

'**ધર્મતીર્થની પ્રવૃત્તિ...**' એ શું કહ્યું? કે આપ જ્ઞાનરૂપી ધર્મ આત્માનો, જાણવું-દેખવું એવો જે સ્વભાવ, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને રમણતા રૂપી ધર્મ એની તીર્થની પ્રવૃત્તિ કરનારા, એ તરવાનો ઉપાય છે એવું આપે જગતને સમજાવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? એવા '**હે ઋષભદેવ ભગવાન!**' એવા '**હે ઋષભદેવ ભગવાન!**' '**उसह**' આવ્યું ને પહેલું? મૂળ તો આમ પિતાથી અને પવિત્રતાથી ઓળખાવ્યા છે. નહિતર તો એ નામ છે ને એમાં જ ઋષભતિ ઈતિ ઋષતિ ઈતિ ગચ્છતિ ઈતિ પરમપદ. પોતાના પવિત્ર પૂર્ણ પદ પ્રત્યે જેની ગતિ વહે છે અને પ્રગટ દશા થઈ ગઈ છે એ બધા આત્માઓને ઋષભદેવ કહેવામાં આવે છે. ઋષતિ ગચ્છતિ પરમપદ. પોતાનું નિજાનંદ પૂર્ણ સ્વરૂપ, જે અલ્પજ્ઞ અને રાગ-દ્વેષ ને નિમિત્તથી રહિત છે, તેના પદમાં ધસીને, રહીને, ટકીને, થંભીને પૂર્ણ દશા જેણે પ્રગટ કરી, એવા પરમાત્માને ઋષભથી ઓળખાવવામાં આવે છે.

'**હે ઋષભદેવ ભગવાન! આપ આ લોકમાં સદા જયવંત રહો.**' પ્રભુ! આ લોકમાં આપ સદા જયવંત રહો. એમ કહીને શું કહ્યું ધર્મી જીવે ભક્તિમાં? કે આપ સર્વજ્ઞપદ જે પૂર્ણ આનંદ, અનંતજ્ઞાન, દર્શન, આનંદ ને વીર્ય પ્રગટ્યું છે ને, એ જયવંત રહો. એ એમને એમ ટકી રહો. સાધ્યદશા જે પૂર્ણ પ્રગટી (એ) એમ ને એમ રહો. એમ ને એમ રહો. એનો અર્થ કે એ સાધ્યને અમે શ્રદ્ધા કરનારા, અમારા સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરનારા, અમારી સાધકદશા પણ જયવંત રહો. વજુભાઈ! એટલે કે અમને રાગ થાઓ અને રાગ જયવંત રહો, અમને રાગ આવો એ ટકી રહો, એમ ધર્મીની શ્રદ્ધા ને જ્ઞાનમાં હોતા નથી. સમજાણું

કાંઈ?

ભગવાન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ આપને જે પૂર્ણ દશા પ્રગટ થઈ, પ્રભુ! જયવંત રહો. એ એમ ટકી રહો સાધ્ય સ્વભાવ. અને એ સાધ્યને અનુમોદનારા અમે અમારા જ્ઞાન અને આનંદ અમારી ચીજ છે, એને અમે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં લેનારા, અમારી દશા પણ આ રીતે જ સાધકપણે જયવંત રહી અને સાધ્યની પૂર્ણ દશા અમને પણ થાઓ. કહો, સમજાણું કાંઈ આમાં?

જુઓને! મુનિ છે, ભાવલિંગી સંત છે. જેની દશા નગ્ન છે-દિગંબર દશા. જંગલમાં વસનારા. ભાવલિંગી સંત જૈનદર્શનમાં એટલે વાસ્તવિક તત્ત્વની દૃષ્ટિમાં તો એવા જેને ભાવ અંતર દૃષ્ટિનું ભાન થયું અને પછી ચારિત્રની રમણતા જ્યાં પ્રગટી, એની સહજ દશા નગ્ન (થઈ જાય). એટલી ઉદાસીનતા વીતરાગતા થઈ જાય કે એને સહજ દિગંબરદશા થઈ વનવાસમાં જ વસે. એટલા પરમાત્માના અંતર સ્વરૂપ સાથે સાવધાની હોય. કહો, સમજાણું કાંઈ?

મોટો આડતિયો હોય ને પૈસા બહુ દેતો હોય અને મદદ કરતો હોય એને બધી રીતે ઓળખતો હોય. એના ઘર, એના છોકરા, એની છોડીયું બધાને ઓળખે કે નહિ? કેવલચંદભાઈ! બધાને ઓળખે. અમારો મોટો આડતિયો. ભાઈ, એની પાસે પાંચ કરોડ રૂપિયા છે અને આટલી પેદાશ છે અને એટલું આ આમ છે. અને એના છોકરા અહીં રહ્યા છે અને એનું અહીં છે. બધી ઓળખાણ હોય, લ્યો. કારણ કે ભાઈ, અમારો અન્નદાતા છે. એમ કહે કે નહિ? અમારો અન્નદાતા છે. અન્નદાતા તો કાંઈ ધૂળેય નથી.

અહીં ધર્માત્મા એક સમયમાં સર્વજ્ઞ અમારા આડતિયા આ અમને અન્નદાતા અમારા ચૈતન્ય પ્રાણને પુષ્ટિ આપનારા, નિમિત્ત તરીકે વ્યવહારે એમ કહેવાય છે ને? એ તો વાત ચાલે છે અહીં. વાત્સલ્ય લેશે હમણાં ઈ. '**હે ભગવાન! આપ ત્રણ લોકમાં સદા જયવંત રહો.**' આપ તો આ લોકમાં જયવંત રહો. ઓહોહો..! અંતર સ્વરૂપમાં... આ શરીર, વાણી, મન ટકો કે ન ટકો એ કાંઈ અમારા અધિકારની વાત નથી. એ અમારા અવયવો જ નથી. શું? ધર્મી એમ સમજે છે, માને છે કે આ અમારા અવયવો જ નથી. અમારા અવયવો તો એક સમયમાં અનંત ગુણો જે અંદર પડ્યા એ અમારા અવયવ છે. અવયવ સમજાય છે? આ શરીર અવયવી કહેવાય છે ને આખું? આખું. અને આ એના અવયવ હાથ-પગ. ના. આપણે શરીર પણ નથી અને એના અવયવ પણ નથી.

ધર્મી સમ્યગ્દૃષ્ટિની વીતરાગ પરમાત્માના શાસનમાં જેને ધર્મદશા શ્રદ્ધારૂપે પ્રગટી છે, જ્ઞાનમાં જણાણું છે અને રમણતા એની યથાશક્તિ પ્રમાણે થઈ છે, એ એમ જાણે છે કે, આ શરીર આદિ અવયવો અમારા નહિ. ભગવાનને ક્યાં એ અવયવ છે? ભગવાનને તો અહીં કહેશે, વાત્સલ્ય અને અનંતગુણના નિધાન છો. આપને શરીર-બરીર નથી. એમ ધર્મી જીવ પોતાની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં એમ લ્યે છે કે આ અવયવો તો જડના છે ને. અમે તો અવયવી આત્મા

અને એના અવયવ એટલે ભાગ એટલે અંશ એ અમારા અનંતા ગુણો છે. અને બહુ ગણો ક્ષેત્રથી તો અમારા અસંખ્ય પ્રદેશ છે. પ્રદેશ અસંખ્ય. એક પરમાણુ જેટલી જગ્યા રોકે એટલા ભાગને પ્રદેશ કહેવામાં આવે છે. એ પ્રદેશોમાં અનંત ગુણો પડ્યા છે. તો પ્રદેશ અમારો અવયવ અને ગુણ અમારા અવયવ. એનો ધરનાર એવા અમે અવયવી છીએ.

પ્રભુ! આપ એવા છો. કઈ રીતે કહે છે એ? '**સમસ્ત જીવો ઉપર વાત્સલ્ય ધારણ કરનારા...**' પછી ઓલો બોલ લેશે. પ્રભુ! અમારા પ્રત્યે તો આપને પ્રેમ વર્તે છે, હોં! લે! વાત્સલ્ય. ઓલા કહે છે ને એક, નહિ? ઓલા કેવા? ધર્મ. માણેકચંદજી. ભગવાનને બધા પ્રત્યે વાત્સલ્ય વર્તે છે. પણ એ કયુ વાત્સલ્ય? ભાઈ! એ નિઃશંક, નિઃકાંક્ષ, વાત્સલ્ય (આદિ) આઠ ગુણ સમકિતના છે એનો વ્યવહાર જે વાત્સલ્ય છે એ નહિ. શું કહ્યું? ધર્મી જીવને આત્માના શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવ, એની પ્રતીત-રુચિનું ભાન થવું એ પહેલી ધર્મની દશા. એમાં એ આઠ ગુણો હોય વ્યવહારે. નિશ્ચયથી સ્વભાવમાં, વ્યવહારે વાત્સલ્ય ભગવાન પ્રત્યે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રત્યે, સાધર્મી પ્રત્યે (હોય છે). જેમ વાછરડા ઉપર ગાયને, વાછરડી કે વાછરડા ઉપર ગાયને પ્રેમ હોય છે, એમ ધર્મીને શુભરાગમાં સાધર્મીજનો પ્રત્યે પ્રેમ હોય છે, વાત્સલ્ય હોય છે. અને અંતરમાં ચૈતન્ય નિધાન પડ્યું છે એના પ્રત્યે નિર્વિકલ્પ વાત્સલ્ય હોય છે. સમજાય છે કાંઈ? ભગવાનને નિર્વિકલ્પ વાત્સલ્ય વર્તે છે. રાગ નથી એને.

એ કહે છે કે પ્રભુ! અમને તો વાત્સલ્ય રાગ રૂપે વિકલ્પ આવે છે. અને અંતર વાત્સલ્ય અમારો નિર્મળ આનંદ સ્વભાવ એનું અમને વાત્સલ્યપણું, પ્રેમપણું, પ્રીતિપણું વર્તે છે. એ તો અહીં નિર્જરા અધિકારમાં ન આવ્યું? પ્રીતિ-રુચિ. આત્મામાં પ્રીતિ કર, રુચિ કર, સંતોષ કર અને એમાં એકાકાર થઈને તૃપ્તિ પામ. નિર્જરા અધિકારમાં આવ્યું. એ નિર્જરા છે. લોકો કહે ને કે, આ અપવાસ કર્યા, આ કર્યું અને નિર્જરા (થઈ ગઈ). અરે..! ધૂળમાંય નિર્જરા નથી, સાંભળને હવે. મરી ગયો એવો અનંત કાળ કરીને. તને બનાવનારા, મનાવનારા પણ એવા મળ્યા. ઝુકાવનારા મળ્યા. ઝુકી ગયો જ્યાં ત્યાં. મંદીરો કર્યા અને ધર્મ થઈ ગયો, અપવાસ કર્યા અને ધર્મ થઈ ગયો, આ સામાયિક પોષા એણે માનેલા કર્યા (અને ધર્મ થઈ ગયો). ધૂળમાંય ધર્મ નથી. સામાયિક પોષા ક્યાંથી લાવ્યો તું હજી? આત્મા એકલો સમતાનો પિંડ ચિદાનંદ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા એક રજકણને હલાવે, મૂકે, છોડે નહિ. એક રાગના તીર્થંકર ગોત્રના ભાવને પણ બાંધે અને છોડે નહિ. એવો આત્મા જ્ઞાતાના શ્રદ્ધા-જ્ઞાનના ભાન વિના એને કાંઈ પણ તપ હોઈ શકતા નથી.

અહીં તો કહે છે, પ્રભુ! '**આપ સકળ જીવો પર વાત્સલ્ય ધારણ કરો છો...**' બસ! અભવિ ઉપર પણ? હે પ્રભુ! મારા પ્રત્યે આપને વાત્સલ્ય છે ને? આપના કેવળજ્ઞાનની જે દશા, એમાં આપના પૂર્ણ જ્ઞાનમાં વર્તમાન હું આપનો ભક્ત છું એમ ભાસ્યું છે. સ્વભાવનો ભક્ત અને રાગથી ભક્ત વ્યવહારે એમ આપના જ્ઞાનમાં ભાસ્યું એ આપનું જ મારા પ્રત્યે

વાસ્તલ્ય છે. વજુભાઈ! સમજાણું?

વિરજીભાઈએ વાત નહોતી કરી એક મુસલમાનની એક ફેરી? એક મોટો મુસલમાન હતો ભાઈ કરોડપતિ. લાલપર કે એવામાં. કરોડપતિ મુસલમાન. પછી એનો જુનીનો એક દીકરો. જુની બાઈ મરી ગઈ. એનો દીકરો (હતો). નવી પરણ્યા. નવીને છોકરા નાના નાના. પછી આને કહે જુદો થા હવે. એય..! નેમિદાસભાઈ! જુઓ! છોકરા હોય તો સખ નથી અને ન હોય તો પણ સખ નથી. એની વાત અહીં છે નહિ કાંઈ. ઓલા જૂના છોકરાને કહે, તું જુદો પડ. કરોડ રૂપિયા ને કેટલી મૂડી, કેટલી પેદાશ અને કેટલા મકાનો લાખોના. ત્યારે કહે, જો ભાઈ! તને આઠ હજાર રૂપિયા આપીશ અને આ મકાન એક બીજું નાનું સાધારણ બે-પાંચ હજારનું. દીકરો કહે છે, બાપા! આપનો મારા પ્રત્યે પ્રેમ છે ને એ બસ છે. મારી પાસે પૈસા ઘણા છે. આઠ હજાર. ઓલો કરોડપતિ, એનો દીકરો. કેવળચંદભાઈ! કહે છે, બાપા! મારા પ્રત્યે આપને પ્રેમ છે ને એટલું બસ છે. આઠ હજારથી સંતોષ છે. લાવો હું સહી કરી દઉં. નાનું મકાન પાંચ હજારનું આપ્યું. લાવો સહી કરી દઉં. મારો હક હવે કાંઈ તમારામાં નથી. સહી કરી દીધી. એમાં એનો બાપ મરી ગયો. એની નવી મા, છોકરા નાના. એણે બોલાવ્યા. આ ટ્રસ્ટને સોંપીશ તો ખાઈ જશે. કરોડ રૂપિયા. એને બોલાવ્યો. ભાઈ! આ લખ્યું છે ને ખત એ ફાડી નાખ. ત્યારે (શું હવે)? આ છે ને એ બધા તારા જ છે. હવે આ ત્રણ તારા ભાઈઓ છે એને ભાગ દેવો હોય તો દેજે. ..ચંદભાઈ! પણ ઓલા બીજા ખાઈ જશે. પણ તું મારો દીકરો છો ને. મારા ધણીનો દીકરો છો અને મારો દીકરો છો. એ ખત ફાડી નાખ. આ રૂપિયા કરોડ, આ વેપાર, દુકાનો આ બધી. તારે હાથ, તારે કરવું (હોય એ કર). તારે ચાર ભાગ પાડવા હોય તો પાડજે અને જેમ કરવું હોય એમ કરજે. પણ બાપા! ..

અહીં કહે છે, પ્રભુ સર્વજ્ઞ પરમાત્માની મારી વર્તમાન દશામાં, આ તમારા કેવળજ્ઞાનમાં મારા પ્રત્યે વાત્સલ્ય ભાસે છે તો આપના જ્ઞાનમાં મને સર્વજ્ઞ પ્રત્યે પ્રેમ વર્તી રહ્યો છે. આપને મારા પ્રત્યે પ્રેમ છે એમ હું કહું છું. મારે બીજું કાંઈ જોઈતું નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! વાહ રે ભગત, જુઓ તો ખરા! આમ કરવું, આ કરવું ને માથા ફોડ અને અંદર કાંઈ વિવેકની ખબર નહિ. એમ ન હોય, પ્રભુ! ધર્મ કાંઈક બીજી ચીજ છે, ભાઈ! એ ભક્તિ બીજી ચીજ છે, ધર્મ પણ કાંઈક બીજી ચીજ છે એની ખબરું વિના એકલા માથા ફોડ કરે. બાપુ! એ જન્મ-મરણના અંત એમાં નહિ આવે. મનાવી લેશે દુનિયા તો. દુનિયા તો ગાંડી ને ગાંડા ભર્યા ગામે ગામ. કેવળચંદભાઈ! ગામે ગામ ગાંડા.

હે પ્રભુ! આહાહા..! મુનિને અંદરમાં ઉછળે છે. ભગવાન તો કેટલા અબજો વર્ષ પહેલા થઈ ગયા. એક ક્રોડાક્રોડી સાગર. આમ કહે છે કે હે ભગવાન! આપ તો સકલ જીવ ઉપર વાત્સલ્ય ધરનારા. સકલ જીવ ઉપર, બધા જીવ ઉપર. બધા ઉપર વીતરાગતા વર્તે છે આપને

તો. એમ અમારા આત્મામાં પણ પ્રભુ! બધા આત્મા પ્રત્યે (સમદૃષ્ટિ વર્તે છે). ઓહો..! અમે જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છીએ એમ અમને વર્તે છે. 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' મુનિ તો કહે છે ને? કે અમને ભેદજ્ઞાનીઓ પ્રત્યે.. વીતરાગતા બહુ ઊંચી છે ને! રાગ નથી અને અજ્ઞાનીઓ પ્રત્યે દ્વેષ નથી. અમે તો અમારા ચૈતન્ય સ્વભાવ જાણક નિધિ, એમાં પડ્યા છીએ. અમારે બેય પ્રત્યે સમભાવ છે. એટલે પહેલું જ્ઞાતા-દૃષ્ટાપણું નક્કી કરીને પછી જે વિકલ્પ ઉઠે છે જરી, ત્યારે કહે છે કે હે પ્રભુ! આપને તો અમારા બધા જીવ ઉપર વાત્સલ્ય છે, હોં! આપના બધા પુત્ર છીએ.

કહો, એકકોર કહે છે, 'સંમતભદ્રાચાર્ય' કહે છે, પ્રભુ! આપને બધા વંદન કરશે, હોં! પણ અભવિ નહિ વંદન કરે. કેવળચંદજી! સંમતભદ્રાચાર્ય. બધા પગે લાગશે પ્રભુ! પણ એ અભવી નહિ નમે. કેમ કે એને ગાંઠ છે અંદરમાં. રાગ ને પુણ્યનો વિકલ્પ ને દેહની ક્રિયા એ મારી ક્રિયા છે અને શુભરાગ ઉત્પન્ન થાય તે મારું સાધન છે. અને હિતકર કરીને બાથ ભીડીને રાગમાં પડ્યો છે, એ શુભરાગ બાથ ભીડીને પડ્યો. એ રાગ તોડે એવા વીતરાગ પ્રત્યે એને પ્રીતિ અને રુચિ થશે નહિ. બહારથી ભલે આમ-આમ આમ-આમ કરે, અંદરમાં એ નમશે નહિ. સમજાણું કાંઈ? સમજાય છે આમાં? કેવળચંદભાઈ! જુઓ! આ વીતરાગ માર્ગ શું છે એ ભક્તિમાં જરી કહેવાય છે. આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ!

'સકલ જીવ ઉપર વાત્સલ્ય ધારણ કરનારા...' બધા જીવો. અભવિ પ્રત્યે પણ .. પણ ઓલા નમતા નથી ને? આપ વીતરાગ છો ને. સર્વજ્ઞપદે બધું જાણ્યું. એની દશા એમ છે, આની દશા એમ છે. એ આપ બધા જાણનાર છો. અમે તો કહીએ છીએ કે સકલ જીવના વાત્સલ્ય તમે છો એમ જ અમને ભાસે છે. અમને એ ભાસે છે. અમને સર્વજ્ઞપદ ઉપર પ્રેમ ઉલ્લસે છે અને સર્વજ્ઞ બધાના જાણનાર છે. એ અપેક્ષાએ વાત્સલ્ય કરનારા (છો). તો અમે પણ કહીએ કે પ્રભુ! આપ સર્વના વાત્સલ્ય કરનારા છો. અમને કોઈ પ્રત્યે દ્વેષ કે રાગ નથી. અસ્થિરતાનો જરી આવે છે એને કાઢી નાખીને કહીએ (છીએ), પ્રભુ! આપ તો સર્વના વાત્સલ્ય કરનાર (છો), હું પણ એવો જ છું, લ્યો! વજુભાઈ! શું હશે આ?

હવે કહે છે. ત્યાં વાત્સલ્ય કરનારા લીધા. હવે અંદર લીધું, ભાઈ! **'નિર્મળ ગુણરૂપી રત્નોના નિધાન...'** નિર્મળ ગુણરૂપી રત્નોના નિધાન છો, પ્રભુ! નિધાન તો લક્ષ્મી નિધાન છે. લક્ષ્મીને પણ પારખનાર કોણ? ચૈતન્ય લક્ષ્મી. જે કોઈપણ પદાર્થની મુખ્યતામાં જ્ઞાનસ્વરૂપે ભગવાન ન હોય તો આ છે શું? આ છે શું? એને જાણે કોણ? હું આ આત્મામાં, હે નાથ! આપને નિર્મળ ગુણરૂપી રત્નનો નિધિ છે. લ્યો, આ નિધિ-તમારી લક્ષ્મી અને આ તમારી પુંજી. એમ ન કહ્યું, પ્રભુ! આ જગતમાં તમે કાંઈ રાગ કર્યો અને પુણ્ય બાંધ્યું અને તીર્થંકરગોત્ર બાંધ્યું એ બધુ તમારું નિધિ અને નિધાન છે. ના. સમજાણું કાંઈ? આપે તો

તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યું. આહાહા..! સમવસરણ ધર્મસભા, ઈન્દ્રોની હાજરી, સિંહ અને વાઘ જ્યાં નમે. કેસરિયા સિંહ હોય. જેને દેખીને હરણને ત્રાસ (થાય) એવા સિંહ ભગવાનને દેખીને નમે આમ. વાઘ ત્રાડું મારતા બહારથી આવતા હોય. અહીં આવે ત્યાં ઓહો..! પ્રભુ! આપને આવા નમન કરનારા, આવા વાત્સલ્ય કરનારા માટે આપ તો મહા નિધાન, દુનિયા ભક્તિ કરે માટે પુણ્યના નિધાન છો. એમ છે? ના. આપ તો ગુણના નિધાન છો. એમ કહીને હું પણ અનંત ચૈતન્યરત્ન. જુઓ! આપણે સવારમાં શક્તિનું વર્ણન આવશે. એ શક્તિઓ એટલે ગુણો. ગુણો એ રત્નોનું નિધાન આત્મા. એને ઓળખો અને એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરવા. એમાં આ કહે છે કે પ્રભુ! હું પણ એમ છું એમાં ભેગું આવી જાય છે.

મારા આત્મપદાર્થમાં દયા, દાન, વિકલ્પ ઉઠે છે એ કાંઈ મારું નિધાન નથી, મારી લક્ષ્મી નથી, મારા સ્વરૂપમાં જે (નથી), એ તો આગંતુક મહેમાન છે. એ મહેમાન કાંઈ ઘરના માલિક ન થાય. અંદર ઘરમાં ચૈતન્યપ્રભુ એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં અનંત ગુણોનું નિધાન ભગવાન આપ છો, હોં! ભગવાન! આપ અનંત ગુણના નિધાન છો. અરે..! કઈ દૃષ્ટિએ તેં જોયું? સમજાય છે કાંઈ? કઈ દૃષ્ટિએ જોયું? પ્રભુ! આ આત્મા અનંત ગુણનો નિધાન છે ને મારો, એ દૃષ્ટિએ આપને વ્યક્ત રૂપે પૂર્ણ જોયા. સમજાણું કે નહિ આમાં?

'**નિર્મળ ગુણરૂપી રત્નોના નિધાન એવા હે નાથ!**' નાથ! નાથ કોને કહે? મળેલી ચીજનું રક્ષણ કરે અને અણમળેલીને મેળવે, આપે. પત્નિનો પતિ નાથ કહેવાય છે ને? અથવા પ્રજાનો રાજા નાથ કહેવાય. કેમ? પ્રજાને દુઃખ હોય એ મટાડે અને સુખની સામગ્રી હોય એને ઘટવા દે નહિ. એમ પત્નિ એનો પતિ નાથ કહેવાય છે. એને મળેલી ચીજની ઊણપ થવા ન દે અને ન મળી હોય એને આપે. એ તો પુણ્ય હોય તો આપે અને મળે, એ અહીં વાત (નથી), આત્યારે તો દાખલો છે.

ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમાત્મા... ધન્નાલાલજી! સમજાય છે? આ ભક્તિ, આ ભક્તિ. સમજીને આનું નામ ભક્તિ છે. અરે..! ભગવાન! બાપા! જ્યાં નિશ્ચયની ભક્તિ શક્તિની પ્રગટી છે ત્યાં તેને પરમાત્માની વ્યવહાર ભક્તિનો વિકલ્પ એને મુખ્ય કરતો નથી અને મુખ્ય કરે છે સ્વભાવને. તેને વ્યવહાર ભક્તિ પુણ્યની કહેવામાં આવે છે. જાવ. આમ કરશો ને આમ કરશો... આમ કરતા કરતા આમ થઈ જશે. ભગવાનની પૂજા કરે અને ભક્તિ કરે અને ભગવાનની શ્રદ્ધા છે. ના, અહીં કહે છે, ભગવાનની શ્રદ્ધા નથી. ભગવાન એટલે આત્મા મહિમાવંત જેના એક એક ગુણની કળી શક્તિરૂપે પૂર્ણ પડી છે અને પૂર્ણનો અર્થ જ શક્તિ છે એટલે એમાં મર્યાદા શું? એવા પૂર્ણ કળીથી પડેલો પ્રભુ, એને એની એકાગ્રતાથી ખીલવવું, એવી શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનું જ્યાં ધર્મનું ભાન નથી એ ભગવાનની ભક્તિ વ્યવહારે પણ કરી શકતો નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**આપ આ લોકમાં સદા જયવંત રહો.**' શું કહે છે? પ્રભુ! આ લોકમાં જયવંત

રહો, નાથ! સમજાય છે? લોટ માગવા આવતા ને બ્રાહ્મણ? એ એમ બોલતા. લક્ષ્મીને એ શું કાંઈક બોલતા. મહાલક્ષ્મી પ્રસન્ન. મહાલક્ષ્મી પ્રસન્ન. કેમ વજુભાઈ! નાની ઉંમરમાં બધું જોયેલું હોય ને.

મુમુક્ષુ :- એ વિના બાયું લોટ શેનો આપે?

ઉત્તર :- બાયું લોટ ન હોય તો એમ કહે કે આજે લોટ ઘણો છે. થઈ રહ્યો હોય ને લોટ. લોટ નથી એમ ન કહે. કારણ કે લોટ નથી તો તો થઈ રહ્યું. ગરીબ થઈ જશું, રાંકા થઈ જશું આપણે. હવે લોટ નથી એમ કહેવામાં રાંકા શું? એ તો ભાષા એને સમજાવવાની. આજ લોટ ઘણો છે. ઘણો છે એટલે? ભાષા જ ઊંધી જગતની.

અહીં તો લોટ ભર્યો છે આત્મામાં, કહે છે, સકળ ગુણનું નિધાન ભગવાન આત્મા જયવંત રહો. તમારા શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને ચતુષ્ટય પ્રગટ્યા છે એ એમ ને એમ રહો. એ તો રહેવાના જ છે. ઈ કંઈ આને કીધે રહેવાના છે? પણ કહેનારને આ ચૈતન્ય ધ્રુવ ચિદાનંદ મૂર્તિ ધ્રુવની દૃષ્ટિ થતાં જે ધ્યેય પકડાણું છે એના અનંતા ગુણો એમ ને એમ પડ્યા છે. એને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન દ્વારા કહે છે કે જયવંત રહો. એટલે પ્રગટ દશાનું પરિણમન સદા ચાલુ રહો. તો ભગવાનને પણ કહે છે કે, સદા જયવંત રહો. કહો, સમજાણું કાંઈ? લ્યો, એ નાથ.

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે પ્રાપ્તિ ધર્મીને પોતાની થઈ હોય એટલી ભગવાનની વાણી અને એનું શ્રવણ-મનન-ચિંતવન એ તો વિકલ્પ છે, પણ સ્વભાવના સાધન તરફ જે જાય છે એને એટલું તો ઘટવાનું હવે નથી. અને ભગવાનનું સ્મરણ સ્વરૂપ એટલે પરમાત્મા પોતે જ છે એવા..

કેવળીની સ્તુતિ કોને કહેવી એમ કહ્યું ને? 'સમયસાર'માં શિષ્યે પૂછ્યું. પ્રભુ! કેવળીની સ્તુતિ કોને કહેવી? સર્વજ્ઞ ભગવાનની સ્તુતિ કોને કહેવી? ૩૧મી (ગાથા). '**जो इंदिये जिणित्ता णाणसहावाधियं मुणदि आदं**' ગુરુને શિષ્યે પ્રશ્ન કર્યો, ભગવાન કેવળજ્ઞાનની સ્તુતિ કોને કહેવી?

ત્યારે ઉત્તર આપે છે 'કુંદકુંદાચાર્ય', ભાઈ! કેવળીની સ્તુતિ એને કહીએ કે કેવળજ્ઞાન ભંડાર અંદર પડ્યો છે એની તરફ દૃષ્ટિ કરતાં એને પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો, પાંચ ઇન્દ્રિયો જડ અને ભાવઇન્દ્રિય એટલે એક એક ઇન્દ્રિયનો અંશ એક વિષયને જાણવા પૂરતું જે ખંડ ખંડ છે, એના બધાને ભૂંસાડીયો વાળી-રુચિ છોડી અને અખંડ ચૈતન્ય અસંગી પદાર્થમાં દૃષ્ટિ કરનાર, એને અમે કેવળજ્ઞાનની સ્તુતિ કહીએ છીએ. ભગવાન! પણ આપને પૂછ્યું અમે કાંઈક અને જવાબ કાંઈક? વજુભાઈ!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પૂછ્યું હતું કેવળીની સ્તુતિ કેમ કરવી? પણ એનો અર્થ પ્રભુ! તું એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં ગુણનો નિધાન ચૈતન્ય શક્તિ સત્ત્વ, સ્વભાવ ધ્રુવતા જે છે એને અંતરની

અધિકતામાં ન લેતા અને રાગ ને અલ્પજ્ઞતા ને નિમિત્તને અધિકતા આપ ત્યાં સુધી એ કેવળીની સ્તુતિ કરનાર કહેવામાં આવતા નથી. સમજાય છે આમાં કાંઈ? ..ભાઈ! અધિકપણું લક્ષ્મીને આપે, બાયડીને આપે, છોકરાને, અરે..! પુણ્યના પરિણામને અધિકપણે અંદર માને. આ બહુ કર્યું, ભારે કર્યું.. ભારે કર્યું... દયા, દાન, વ્રત, જપ, તપનો વિકલ્પ ઉઠ્યો એ બહુ મેં કર્યું. એને અધિક માનનાર ચૈતન્યના સ્વભાવને હીણો હીણો, દરિદ્ર અને કમજોર માનનાર એ ભગવાનનો વેરી છે. એને કેવળીની સ્તુતિ કરતાં આવડતી નથી. સમજાય છે કાંઈ? ધન્નાલાલજી!

મુમુક્ષુ :- ભગવાનનો વેરી...

ઉત્તર :- વેરી છે. એને અધિક બનાવ્યો, એને અધિક બનાવ્યો-રાગને અધિક બનાવ્યો, વિશેષ બનાવ્યો, નિમિત્તને અધિક બનાવ્યું ને? ચૈતન્યમૂર્તિ એક સમયમાં જ્ઞાયકમૂર્તિ પ્રભુ છે એને અધિક શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં બનાવતો નથી (તો તું) ભગવાનનો કેવળીનો વેરી છો. સ્તુતિ કરનાર પોતાનો સ્વભાવ એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં, જે સકળ ગુણ રહ્યું પહેલું કહ્યું હતું ને? એવું નિધાન તું ને હું બેય. એવા પોતાના સકળ ગુણનો ધરનાર ભગવાન, એના પ્રત્યે ...

પોતાની શક્તિ સત્ત્વ એટલે કે વસ્તુ તરીકે આખી વસ્તુ તરીકે એમાં વાસ-વસેલા શક્તિઓ અને ગુણો, એનો ધરનાર આત્મા પ્રત્યે જેને અધિકતાની, મહત્તાની મોટપ, મહત્તાની વહાલપ આવતી નથી અને દેહાદિની ક્રિયા ને પુણ્ય પરિણામની અધિકતા અને વહાલપ આવે છે એ ભગવાનનો પાકો શત્રુ છે. એ ભગવાનની ભક્તિ કરતા આવડતી નથી.

અહીં એ કહ્યું છે ને? હે પ્રભુ! આપ તો નાથ છો ને. અમારા સાધક સ્વભાવની જે શ્રદ્ધા એની અમે રક્ષા કરનારા, આપ રક્ષા કરનારા. અને વધીને અમારી પાસે ચારિત્રની, શાંતિની, આનંદની પૂર્ણતા નથી, એ પૂર્ણતામાં આપ નિમિત્ત છો માટે અમારા પુર્ણતાના નાથ જ આપ છો. અમારા સાધકના નાથ એટલે એને ઓછપ અને ઉણપ થવા દે (નહિ). પાછા પડવાની વાત નથી એમ કહે છે. ઓહોહો..! પાછુ પડવું એટલે સમજાણું? પેલા પૂછે ને કે આ સમકિત પામીને પડી જાય કે નહિ? સાંભળને! પહેલેથી પડવું પડવું માંડ્યું તેં? નેમિદાસભાઈ! તને અધિકતા કોની ભાસી કે જેની મોટપ છોડીને આમાં હેઠો આવી જાઉં તો? હેઠો આવી જાઉં તો? બીજાની મોટપ કરું તો એમ થાય કે નહિ? તો પછી તને વર્તમાન જ્ઞાન અને આનંદ એવો ધ્રુવ સ્વભાવ, એની મોટપ અને મહિમા અને અધિકતા દૃષ્ટિમાં આવતી નથી. પડ્યો જ છો. હવે પડ્યો છો એને પડીશ કે નહિ એ પ્રશ્ન ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ?

અહીં આચાર્ય કહે છે, હે નાથ! પહેલી કડીમાં જ ઉપાડ્યું છે આખું. મુનિ હતા, ભાવલિંગી સંત હતા. જંગલમાં તાડપત્ર ઉપર આ શ્લોકો કોતરાઈ ગયા છે. તાડપત્ર ઉપર, હોં! જુઓ!

આ ભક્તિ, આ ભાન, આ સેવક, આ દાસ, સ્વામી ભગવાન વ્યવહારે, નિશ્ચયથી સહજાત્મસ્વરૂપ પોતે સ્વામી, ભાનપૂર્વકની ભક્તિને વાસ્તવિક વ્યવહારે ભક્તિ કહેવામાં આવે છે. એ વ્યવહારે વાસ્તવિક, એમ.

'હે નાથ! આપ આ લોકમાં સદા જયવંત રહો.' અમારા સ્વરૂપમાં મદદ કરવા, ટેકો આપવા નિમિત્તરૂપે જે કહ્યું છે તે સદાય રહો. અમારા લક્ષની દોરીમાંથી આપ ન ખસશો. અમારા લક્ષના બાણમાંથી આપ ખસશો નહિ. અમારું ધ્યેય પરમાત્મા પ્રત્યે છે. એટલે કે અમારી પૂર્ણ દશા પ્રગટ થવા પ્રત્યે અમારું લક્ષ છે. એથી આ પરમાત્મા પૂર્ણ અમારા લક્ષમાંથી પ્રભુ! એ ખસશો નહિ. અમારા હૃદયમાંથી જાશો નહિ. એમ કહે છે, લ્યો! અમારા હૃદયમાંથી જાશો નહિ. સદા જયવંત રહો. એમ કરીને આત્માની સ્તુતિ-ભક્તિના વર્ણનમાં ભગવાનની ભક્તિનું વર્ણન કર્યું છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)